

Search – available at: http://search.worldbank.org/data?qterm=Ict&language=EN&_database_exact=WDI

2. Kozenkov, D. Ye. (2011), «The life cycle of organizations and stages of the life cycle of industrial systems», Zbirnyk naukovykh prats' Dnipropetrovs'koho natsional'noho universytetu zaliznychnoho transportu im. akademika V. Lazariana «Problemy ekonomiky transportu», vol. 2, pp. 74–78.

3. Hal'chyns'kyj, A. S. Heiets', V. M. Kinakh, A. K. and Semynozhenko, V. P. (2004), Innovatsijna stratehiia ukrains'kykh reform [Innovative strategy of Ukrainian reforms], Znannia Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

4. Ryzhakova, G.M. (2014), Innovatsijnij rozvitok pidpriyemstva [Innovative development company: monograph], DKS Center, Kyiv, Ukraine.

5. Adizes, I. (2004), «The Corporate Lifecycle», available at: http://www.adizes.com/corporate_lifecycle_overview.html (Accessed 4 Apl 2014).

6. Greiner, L. E. (1972), «Evolution and Revolution as Organizations Grow», Harvard Business Review, vol. 50, pp. 37–46.

7. Miller, D. A (1984), «Longitudinal Study of Corporate Life Cycles», Management Science, vol. 10, pp. 1161–1183.

8. Antip'ev, M. V. (2005), «Definition of enterprise strategy on the base of financial analysis and evaluation of the life cycle of organizations» [Opredelenie strategii predpriyatija na osnove dannyh finansovogo analiza i ocenki zhiznennogo cikla organizacii], available at: <http://finanslis.ru/litra/324/9705.html> (Accessed 4 Apl 2014).

Ю.О. ЯРМОЛЕНКО,

к.е.н., доцент кафедри маркетингу Академії праці, соціальних відносин і туризму

Методологічні підходи до економічної оцінки сталого розвитку аграрного виробництва

У статті розкрито сутність проблеми сучасної методології економічного пізнання. Розкрито системний підхід в галузі економіки який ґрунтується на ідеях загальної теорії систем і системного аналізу. Розкрито також метод моделювання та методи теоретичного рівня для економічної оцінки сталого розвитку аграрного виробництва. Акцентовано на використанні інтегрального показника сталого розвитку аграрного виробництва.

Ключові слова: методологія, методологічні підходи, сталий розвиток, аграрне виробництво, економічне пізнання, науково–дослідна програма, діалектична методологія, системний підхід, комплексний підхід, індикатори, критерії.

Ю.А. ЯРМОЛЕНКО,

к.э.н., доцент кафедры маркетинга Академии труда, социальных отношений и туризма

Методологические подходы к экономической оценке устойчивого развития аграрного производства

В статье раскрыта сущность проблемы современной методологии экономического познания. Раскрыто системный подход в области экономики основанный на идеях общей теории систем и системного анализа. Раскрыто также метод моделирования и методы теоретического уровня для экономической оценки устойчивого развития аграрного производства. Акцентируется на использовании интегрального показателя устойчивого развития аграрного производства.

Ключевые слова: методология, методологические подходы, устойчивое развитие, аграрное производство, экономическое познание, научно–исследовательская программа, диалектическая методология, системный подход, комплексный подход, индикаторы, критерии.

Ju. YARMOLENKO,

Ph.D., associate Professor of department of Marketing, Academy of Labour, Social Relations and Tourism.

Methodological approaches to the economic assessment of the sustainable development of agrarian production

The essence of the problem of modern methodology of economic knowledge is disclosed in the article. The system approach in the field of economics based on the ideas of the general theory of systems and system analysis is revealed. The method of modeling and methods of theoretical level for the economic

assessment of the sustainable development of agrarian production are also outlined. The emphasis is on using the integral indicator of sustainable development of agrarian production.

Keywords: *methodology, methodological approaches, sustainable development, agrarian production, economic knowledge, research program, dialectical methodology, system approach, complex approach, indicators, criteria.*

Постановка проблеми. Основною умовою паритетного існування людини та природи є сталий розвиток суспільства. Аграрне виробництво і розвиток села є важливими складовими сталого розвитку, який включає в себе збалансоване врахування економічних, соціальних та екологічних аспектів й враховує інтереси майбутніх поколінь. Унікальною особливістю аграрного виробництва є те, що воно у своїй діяльності пов'язано з відновлюваними ресурсами, що призводить до конфліктів інтересів між економічними, соціальними та екологічними аспектами. Економічна оцінка сталого розвитку аграрного виробництва необхідна для визначення внутрішніх й зовнішніх загроз, що дозволить виробити заходи запобігання їх негативного впливу на всі складові сталого розвитку та розробити оптимальну стратегію функціонування аграрного виробництва. Тому так важливо визначити методологічні підходи, у першу чергу, до економічної оцінки сталого розвитку такого важливого сектора економіки України, яким є аграрне виробництво.

Метою статті є визначення методичного підходу до економічної оцінки сталого розвитку аграрного виробництва України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Першим глобальним орієнтиром оцінки сталого розвитку був індекс Доу – Джонса (Djisi), запущений у 1999 році. Пізніше використовувались наступні індекси: Dov jones Sustainability та індекс FTSE4Good. Ці індекси були розроблені у співпраці з Robeco SAM S&PDOW jonts Indicts. Вони вістежують динаміку акцій провідних компаній з точки зору економічних, екологічних та соціальних критеріїв. Індекси слугують орієнтиром для інвесторів, які враховують сталий розвиток під час прийняття рішень щодо формування свого портфелю, а також забезпечують надійну платформу для компаній, які хочуть дотримуватись найкращої практики сталого розвитку. Сьогодні в Україні ще не вироблено єдиного методичного підходу що до економічної оцінки сталого розвитку як країни в цілому, так й аграрного виробництва окрема. Проблема оцінки сталого розви-

тку, визначенню критеріїв та системи показників присвячені праці І. Александрова, І. Ансоффа, Л. Горошкової, Т. Діллака, Л. Купінець, О. Попова, Л. Катан, О. Шубравської, В. Нікончук та інших вітчизняних і зарубіжних економістів [5; 6; 7; 8; 12; 13]. У працях цих вчених враховувалися економічні, соціальні чи екологічні підходи до оцінки сталого розвитку, в основу поклалися різні критерії та показники. Однак, поза увагою залишаються питання, що пов'язані з необхідністю економічної оцінки сталого розвитку саме аграрного виробництва.

Виклад основного матеріалу. Методологія є спеціальною формою рефлексії над науковим пізнанням, особливий тип усвідомлення науки. Сучасна методологія не обмежується вивченням методів і прийомів наукового пізнання і дослідження. Вона досліджує також основу, структуру і властивості наукового пізнання, його генезис і функціональні закономірності розвитку і трансформації. На рівні методології створюються умови визначення адекватної аксіології науки – системи критеріїв і оцінок наукової діяльності та її результатів, таких, як істинність, об'єктивність, раціональність, ефективність, прагматичність тощо. Однією з найактуальніших проблем сучасного стану розвитку методології економічного пізнання є проблема виділення поряд з емпіричними та теоретичними рівнями наукового пізнання ще й метатеоретичного рівня. Нині такі конструкції зустрічаються в методологічних концепціях Т. Куна, І. Лакатоса й ін. (поняття «парадигми», «стилі мислення», «картини світу», «архетипи наукового мислення»). Лакатос І. вважає, що основною структурно-динамічною одиницею моделі розвитку економічної науки є науково-дослідницька програма, яка складається з наступних елементів:

- «жорсткого ядра» (сукупності суджень, наукових припущень, які є теоретичною основою даного стилю мислення і зберігаються без зміни в усіх теоріях);
- «поясу заборони» (суджень, допоміжних гіпотез, що пов'язують дослідницьку програму з емпіричними даними);

– «негативної евристики», що вказує на ті шляхи дослідження, яких треба уникнути;

– «позитивної евристики», яка рекомендує найкращі шляхи дослідження [9].

Дослідження свідчать, що діалектична методологія дуже популярна серед дослідників соціально-економічних проблем сучасності. Під діалектикою розуміють стиль мислення, який характеризується гнучкістю думок, схильністю до компромісів. Існують також певні модифікації діалектичного вчення: по-перше, це так звана діалектика «здорового глузду» повсякденного буття людини; по-друге, це діалектичні принципи науково-пізнавальної діяльності, що приховані за іншими назвами («невизначеності» В. Гейзенберга, «відповідності» Г. Герца, «доповнюваності» Н. Бора, «синергізму» І. І. Пригожина, «кoeволюції» М. Мойсеева); по-третє, це теоретичні методи загальнонаукового рівня пізнання (конкретизації, ідеалізації, абстрагування, системно-структурного аналізу, теоретичного моделювання та інше) [9;14].

Особливе місце в сучасній методології економічного пізнання посідає герменевтика (від грец. пояснюю). Герменевтичний метод є способом розгляду окремого лише як частини цілого, віднаходження цілісності у розмаїтті явищ. Алгоритм герменевтичного розуміння складається з таких кроків: а) розробка гіпотези, що містить передчуття або розуміння смислу тексту в цілому; б) інтерпретація окремих його фрагментів; в) коригування змісту в цілому на основі аналізу окремих фрагментів тексту. Сучасна герменевтика протиставляє науковому знанню герменевтичний універсум (від лат. universum – поняття, що характеризує коло тих предметів, які вивчаються в рамках даної наукової теорії за допомогою засобів цієї теорії), який створюється під впливом історичної традиції, людського досвіду.

Тектологічна методологія випередила ідеї кібернетики, загальної теорії систем і синергетики. Ця методологія викладена у працях О. Богданова. На його думку, тектологія повинна науково систематизувати організаційний досвід людства в цілому [1]. Важливим тектологічним поняттям є «організаційна гнучкість». Воно відображає рухомий, гнучкий характер зв'язків системи, легкість перегрупування елементів. Чим гнучкіша система, тим більше в ній виникає комбінацій, тим кращий матеріал підбору, швидше й повніше відбувається його пристосування до оточення.

О. Богданов вважає, що «Тектологічний прогрес, що ґрунтується на гнучкості, сприяє розвитку, веде до ускладнення організаційних форм, тому що в них накопичується пристосування до нових змін і нових умов. Ускладнення, в свою чергу, сприяє розвитку гнучкості системи, тому що збільшує кількість можливих комбінацій. Саме тому загалом, чим вищою є організація, тим вона є більш складною і гнучкою» [1]. Виходячи з цього, основну тектологічну закономірність можна сформулювати так: зростання організованості за одними параметрами досягається за рахунок її зменшення за іншими параметрами.

Тектологія як наука характеризується тісним зв'язком із кожним з трьох основних циклів наукового знання: математичним, природничим, соціологічним. Основна проблема тектології – з'ясування природи дискретності (від лат. diskretus – перервний) і безперервності межі людського досвіду. О. Богданов використовував тектологію як методологію для власних економічних досліджень.

У дослідженнях, які проводяться у галузі економіки, важливе місце посідає системний підхід, який ґрунтується на ідеях загальної теорії систем і системного аналізу. Засновниками системних досліджень були біологи Л. фон Берталанфі і Р. Жерар, економіст К. Боулдинг, філософ і психолог А. Рапопорт [14]. Серед російських та українських дослідників загальної теорії систем, у першу чергу, слід назвати В. Мильника, С. Чернишова, І. Черноруцького й ін. [10].

Серед сучасних розробок системної проблематики виділяються наступні:

- проблеми побудови загальної теорії систем;
- філософські проблеми системного підходу;
- проблеми логіки і методології системних досліджень;
- проблеми створення спеціальних наукових системних концепцій і теорій.

Побудова загальної теорії системи найбільше розроблена Л. фон Берталанфі [14]. Його «теорія відкритих систем» є емпіричним варіантом «загальної теорії систем». На спробах протиставлення побудові Л. фон Берталанфі ґрунтуються концепції У. Росе Ешбі, М. Месаровича, О. Ланге, А. Уймова, В. Костюка, М. Тода, Е. Шоуфорда та ін.

Філософські проблеми системного підходу досліджується у двох основних напрямках: онтологічному й гносеологічному (онтологія систем має своїм предметом те, що формує системну кар-

тину світу; гносеологія ж включає принципи побудови системного дослідження та специфічний для нього категоріальний апарат).

Побудова логіки і методології системних досліджень складається з таких компонентів:

- формалізовано–логічний опис вихідних понять системного підходу («система», «структура», «зв'язок», «ієрархія» тощо);
- побудова логічних формалізмів для дослідження різних аспектів системної проблематики (систем зав'язків, логіки цілісності тощо);
- використання апарату формальної логіки для розв'язання тих чи інших системних проблем.

До спеціальних наукових системних концепцій і теорій належить найбільша частина сучасних системних досліджень.

Зазначені вище підходи дозволяють припустити, що саме системний і комплексний підхід до вирішення проблеми економічної оцінки сталого розвитку аграрного виробництва України в умовах глобалізації сприятиме модернізації механізму державного регулювання та фінансово–економічних інструментаріїв в контексті збалансування економічного, соціального та екологічного розвитку аграрної сфери та забезпечення продовольчої та ресурсно–екологічної безпеки держави.

В наукових колах країн пострадянського простору виділяється два рівня методології досліджень: загальний і спеціальний. Загальна методологія пізнання побудована на принципі матеріалістичної діалектики та досліджує закони розвитку наукового знання в цілому й дозволяє досліджувати всі без виключення явища, які лежать в основі пізнання кожної з галузей знань. Цей вид методології базується на використанні загальнонаукових методів пізнання; спостереження і систематизації, аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстракція і логіка, аналогія і моделювання тощо. На нашу думку, для побудови моделі економічного забезпечення сталого розвитку аграрної сфери необхідні знання, об'єктивною основою яких є загальнометодологічні закономірності економічної діяльності, котрі включають у себе гносеологічні принципи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, абстрагування, узагальнення, історичний і логічний методи, а також моделювання).

Аналіз і синтез це діалектично суперечливі та взаємообумовлені методи наукового дослідження. За допомогою аналізу об'єкт можна попередньо розчленувати на складові частини і потім

розглянути кожну з них. Однак процес розчленування тільки тоді стане засобом осягнення об'єкта, коли він буде не механічною операцією, безвідносно щодо місця і значення кожного з елементів, які його утворюють, а виділенням суттєвого, того, що становить основу зв'язку всіх сторін досліджуваного об'єкта. Таким чином діалектичний аналіз дозволяє проникнути в сутність речей. Проте, цей аналіз не дає знання конкретного, знання об'єкта як єдності різноманітного, єдності численних визначень. А це завдання виконує синтез. Отже, аналіз і синтез органічно взаємопов'язані та взаємозумовлюють один одного на кожному етапі процесу пізнання.

Абстрагування дозволяє виконувати процес мисленого виділення, вичленовування окремих ознак, властивостей і відношень конкретного предмета чи явища та одночасно відволікання від інших властивостей, ознак і відношень, котрі у даному контексті несуттєві, або неважливі. Сучасна гносеологія розглядає абстрагування в органічній єдності з аналізом і синтезом, узагальненням та іншими методами наукового пізнання [11].

Узагальнення дозволяє фіксувати загальні ознаки та властивості певного класу об'єктів та здійснювати перехід від одиничного до особливого та загального, від менш загального до більш загального. Наприклад, такі поняття як «економічна оцінка», «політика» є первинними (видовими), від яких, шляхом логічної операції узагальнення, можна перейти до більш загального (родового) поняття «економічна політика».

У дослідних науках характерними прийомами дослідження є індукція й дедукція. За допомогою індукції можна виводити гіпотези про причини та загальні закономірності явищ. Дедукція ж дозволяє виводити із загальних гіпотез емпірично перевірені положення та у такий спосіб експериментально їх обґрунтовувати або спростовувати [11].

Моделювання – це метод дослідження, за якого об'єкт, що цікавить дослідника, заміщується іншим об'єктом, що знаходиться у відношенні подібності до першого об'єкту. Моделювання використовується там, де вивчення оригіналу неможливе чи утруднене та пов'язане зі значними витратами і ризиками.

Поява нових поколінь ЕОМ дозволили у науці широко використовувати комп'ютерне моделювання на основі спеціально створених для цих цілей програм, які дозволяють моделювати найріз-

номанітніші реальні процеси: коливання ринкових цін, відсоткових ставок, рівня зайнятості населення, витрат на охорону навколишнього середовища, макроекономічних параметрів соціально-економічного розвитку суспільства тощо.

Спеціальна методологія направлена на дослідження в окремих галузях науки, ґрунтується на законах цих наук та проявляється через застосування спеціальних емпіричних методів дослідження: економіко-статистичних, інформаційно-аналітичних, обліково-фінансових, документального і фактичного контролю, законодавчо-правового аналізу тощо.

Серед методів теоретичного рівня для економічної оцінки сталого розвитку аграрного виробництва вважаємо за необхідне використовувати аксіоматичний, гіпотетико-дедуктивний, метод сходження від абстрактного до конкретного та формалізацію.

Аксіоматичний метод дозволяє побудувати наукову теорію на основі певних вихідних положень або постулатів, з яких потім чисто логічним шляхом виводиться решта положень цієї теорії.

Гіпотетико-дедуктивний метод ґрунтується на висуванні гіпотез про причини досліджуваних явищ і у виведенні з цих гіпотез висновків шляхом дедукції. Якщо одержані результати відповідають усім фактам, даним у гіпотезі, то ця гіпотеза визнається достовірним знанням. Цей метод дає змогу перевірити наукову гіпотезу в складі гіпотетико-дедуктивної теорії за такою структурою:

а) ознайомлення з емпіричним матеріалом, який підлягає теоретичному поясненню за допомогою вже існуючих в науці законів і теорій;

б) висування припущень про причини та закономірності досліджуваних явищ;

в) оцінка серйозності припущення та відбору із безлічі найбільш імовірнісної;

г) розгортання висунутого припущення та дедуктивне виведення з нього положень, які підлягають емпіричній перевірці;

д) експериментальна перевірка виведених із гіпотези наслідків [3].

Гіпотетико-дедуктивний метод дає змогу визначити його як складний комплексний підхід до побудови моделі економічної оцінки сталого розвитку аграрного виробництва, спрямований на встановлення законів, принципів і теорій. Оскільки логіка побудови такої моделі передбачає перехід від простого до складного, від нижчого до вищого, актуальності набуває метод сходження

від абстрактного до конкретного. Наприклад, пізнання сутності економічної оцінки передбачає не тільки знання історії його виникнення та розвитку, а й знання про економічну оцінку як суспільне явище й як економічну категорію.

Математизація науки дозволила широко використовувати метод формалізації, що полягає в побудові абстрактно-математичних моделей, які розкривають сутність процесів дійсності, що вивчаються. При формалізації міркування про об'єкти переносяться в площину операцій зі знаками (формулами). Великого значення в сучасній економіці надається й статистичним методам, які дозволяють визначати середні значення, характеризуючи всю сукупність досліджуваних предметів.

Дослідження методичних підходів, які пропонуються застосовувати для оцінки сталого розвитку [5; 7; 8; 12; 13], показали, що сьогодні використовуються різноманітні методичні підходи. Це обумовлюється різними цілями, які ставилися під час проведення оцінки. Переважна більшість досліджених методичних підходів передбачають розрахунок інтегрального показника сталого розвитку, інші базуються на дослідженні системи часткових показників. Звертає на собі увагу і те, що майже всі представлені методики ґрунтуються на концепції сталого розвитку ООН, а саме: виділяють соціальну, економічну та екологічну складові (й рідше враховуються інституціональна, політична та ін. складові) з деякими відмінностями у структурі компонентів та кількості часткових показників, що їх характеризують. А ось побудова інтегрального показника сталого розвитку здійснюється різними способами: за допомогою розрахунку середніх арифметичних та геометричних величин або із застосуванням більш складного математичного апарату. Також багато представлених методик мають переважену систему часткових показників, або таких, які не відповідають системі національної статистики, що створює мультиплікативний ефект та ускладнює проведення оцінки в динаміці.

Висновки

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що формування системи економічної оцінки сталого розвитку аграрного виробництва України повинно відбуватися на основі системного й комплексного підходу та будуватися з використанням критеріїв та індикаторів, які враховують

найбільш проблемні аспекти ведення сільсько-го господарства, що пов'язані з функціонуванням екосистем, забезпеченням екологічних, економічних і соціальних потреб суспільства. І, ми підтримуємо думки авторів, котрі вважають, що ця система повинна виконувати не тільки інформаційну й контролюючу функції, але й відображати бажані зміни і тенденції, які постійно відбуваються у всьому світі й при цьому своєчасно спрямовувати зусилля для досягнення поставленої мети.

Список використаних джерел

1. Богданов А.А. Тектология. Всеобщая организационная наука. / А.А. Богданов. – М.: Экономика, 1989. – 453 с.
2. Васильева Н.К. Математичні моделі інноваційного розвитку в аграрній економіці: монографія / Н.К. Васильева. – Дніпропетровськ : РВВ ДДАУ, 2007. – 348 с.
3. Грабченко А.І. Методи наукових досліджень: навч. посіб. / А.І. Грабченко, В.О. Федорович, Я.М. Гарашченко. – Х.: НТУ «ХПІ», 2009. – 142 с.
4. Конкурентоспособность предприятия: оценка, диагностика, стратегия / Ю.Б. Иванов, А.Н. Тищенко, Н.А. Дробитько [и др.], О.С. Абрамова. – Х. : изд-во ХНЭУ, 2004. – 256 с
5. Катан Л.І. Економічне забезпечення сталого розвитку аграрної сфери : монографія / Л.І. Катан. – Суми : Видавництво «Довкілля». – 2012. – 415 с.
6. Катан Л.І. Оцінка впливу на навколишнє середовище як інструментарій забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки України / Л.І. Катан

// Вісник Черкаського національного університету. – 2010. – С. 56–64.

7.Купінець Л.Є. Екологічні імперативи сталого розвитку агропромислового комплексу / Науковий вісник, 2005, вип 156, С.371 – 376.

8. Купінець Л.Є. Економічна оцінка сталого розвитку аграрних відносин / Л.Є. Купінець, С.Я. Ковальчук // Економічні інновації. Вип. 37. Організаційно-управлінські інновації у природокористуванні та ресурсозбереженні: зб. наук. праць. – Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2009. – С.176–180.

9. Лакатос И. Доказательства и опровержения. Как доказываются теоремы. Пер. И. Н. Веселовского. / И. Лакатос. – М.: Наука, 1967. – 361 с.

10. Мельник В.В. Исследование систем управления / В.В. Мельник, БП Титаренко, В.А. Волоченко. – М.: Академический аспект, 2003. – 315 с.

11. Мельник Л.Ю. Політична економія: навч. посіб. / Л.Ю. Мельник, П.М. Макаренко. – Дніпропетровськ: Пороги, 2005. – 430 с.

12. Нікончук В.М. Методичні підходи до оцінки сталого розвитку аграрного підприємства. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.ua/> op.= 1&z = 1719.

13. Шубравська О.В. Чинники та індикатори сталого розвитку агросфери./ О.В. Шубравська//Економіка АПК.– 2005.–№12.– С.15–20.

14. Bertalanfy L. von. General system theory. Foudations, development application / L. von. Bertalanfy. – N.Y.: Braziller, 1969. – 483 p/